

Bebeklik Dönemindeki Bağlanma Sürecine Genel Bir Bakış

A.Şebnem Soysal¹, Şahin Bodur², Elvan İşeri³, Selahattin Şenol⁴

¹Uz. Psk., Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, ²Dr., ³Doç. Dr., ⁴Prof. Dr., Çocuk Psikiyatrisi Anabilim Dalı, Ankara

ÖZET

Bebeklik döneminde duygusal gelişimin sağlıklı olabilmesinde anahtar rolü ana-baba oynamaktadır. Bebeklikteki bağlanma kavramı; anne-baba ya da birincil bakım verenlere olumlu tepkilerin verilmesi, bu kişilere yönelme, arama, bağlanılan kişinin varlığının duyumsanmasına eş zamanlı olarak rahatlama duygusunun eşlik etmesi gibi duygu ve davranış örüntülerinin tümünü kapsamaktadır. Bağlanma bebekle birincil bakım veren arasında gelişen ve bebekte güven duygusunu yerleştiren güçlü bir bağıdır. İlk yılın ikinci yarısında bebek kendisinin ihtiyaçlarına yanıt veren kişiye bağlanmaya başlar. "Bağlanma nasıl gelişir?, etkileyen faktörler nelerdir?, güvenli bağlanma nasıl ölçülür?" gibi sorular hem pratik hem teorik olarak ilgi çekmekte ve değişik bakış açılarıyla farklı yanıtlar bulmaktadır. Çocukluk ve ergenlik döneminde ortaya çıkan birçok psikopatolojinin kaynağı, bebeğin birincil bakıcısı ile olan ilişkisinin niteliği ile yakından ilişkilidir. Ortaya çıkan çoğu patoloji, bu ilişkinin ele alınmasını gerektirmekte ve klinik açıdan tedavinin temelini oluşturmaktadır. Bebeklik döneminde yaşanan patolojik bağlanma örüntülerinin gelecekteki ilişkiler üzerindeki etkisi günümüzde önemini koruyan bir konu niteliğindedir. Bu nedenle, bebek ile birincil bakıcısı arasındaki ilişki örüntülerinin berraklaştırılması ve dinamiklerin saptanması önem kazanmaktadır. Bu gözden geçirme yazısında, Bolwby'nin bağlanma kuramı çerçevesinde ilgili literatür incelenmiştir. Bağlanma konusunda yapılan hayvan ve insan çalışmaları, bağlanmanın değerlendirilmesi, bağlanma türleri ve bağlanma oluşumunda etkili olan süreçler tartışılmıştır.

Anahtar sözcük: Bağlanma, bağlanma kuramı.

(*Klinik Psikiyatri 2005;8:88-99*)

SUMMARY

Attachment Process in Infancy: A Review

Parents play a key role in the emotional development of infants. Attachment concept in infancy consists of many affectional and behavioral patterns of positive reactions to parents or primary caregivers, seeking and preference of them, sense of pleasure in the presence of primary caregivers. Attachment is the strong emotional bond that develops between infant and caregiver, providing the infant with emotional security. By the second half of the first year, infants have become attached to familiar people who have responded to their need for physical care and stimulation. How does attachment develop and which factors affect it? How is attachment security measured? These are all questions of great theoretical and practical interest that can be answered from diverse perspectives. The main cause of many psychopathologies in childhood and adolescence related to the quality of infant-caregiver relationship. Most of the pathologies in infancy require the improvement of this relationship for a successful treatment. Effect of pathological attachment process in infancy on future relationships is still a popular research topic today. For this reason it is important to clarify the manner and dynamics of infant-caregiver relationship. In this review, related literature is overviewed in respect to attachment theory of Bolwby. Animal and human studies in the aspect of attachment, evaluation of attachment, attachment styles, patterns and process of attachment are discussed.

Key Words: Attachment, attachment theory.

GİRİŞ

İnsan, topluluk halinde yaşayan bir organizmadır ve başka insanlarla bir arada bulunma isteği içerisindedir. İnsan yavrusu, biyolojik açıdan gözlenen özel durumu nedeniyle, yaşamını sürdürmek için, diğer türlerin yavrularına oranla, çok daha uzun süre anne-babasının doğrudan yardımına muhtaçtır. Bu kaçınılmaz durum, insan türünden organizmaların birarada yaşama, eğilim ve gereksinimlerini, özellikle de bağlanma ihtiyacını açıklamaktadır. Bağlanma (attachment), yaşamın ilk günlerinde başlayan, duygusal yönü ağır basan ve olması beklenen bir durumdur. Bebeklikteki bağlanma kavramı; belirli bir kişiye olumlu tepkilerin verilmesi, zamanın büyük bir kısmının o kişiyle birlikte geçirilmek istenmesi, herhangi bir korku yaratan durum veya obje karşısında hemen o kişinin aranması, bağlanılan kişinin varlığının duyumsanmasına eş zamanlı olarak rahatlama duygusunun eşlik etmesi gibi duygu ve davranış örüntülerinin tümünü kapsamaktadır (Erkuş 1994, Morgan 1991).

Başlangıç yaşı, bağlanma şiddeti ve birincil bağlanma objesi bağlanmanın üç temel parametresini oluşturmaktadır (Schaffer ve Emerson 1964). Bebeklik döneminde bağlanma aşamalar halinde gözlenmektedir. Doğumdan hemen sonra insan yavrusunun doğası gereğince başlayan bağlanma; meme arama, başı döndürme, emme, yutma, parmak emme, yakalama, anneye yönelme, beslenme saatlerini sezinleme ve hazırlanma şeklinde kendisini göstermektedir. Sekizinci haftayla birlikte bebek bakıcısına yönelmeye başlamaktadır. Bebek bu dönemden itibaren bakıcısına gülümsemekte, uzun süreli göz ilişkisi kurmakta ve diğer insanlara göre ona daha fazla ses çıkartmaktadır. Onun yanında kendisini daha rahat hissetmektedir (Kaplan ve ark. 1994).

Yedinci ayla birlikte bebekler çevrelerindeki ilişki örüntülerini anlamlandırmaya başlarlar. Bu dönemde, bebek gerçek ve belirgin bir objeye yönelmektedir. Bu ay öncesinde anne, bebek için çok önemli değilken, yedinci aydan itibaren bağlanma ilişkisiyle bebek çok geniş yelpazede olan sosyal ilişkilerini sınırlandırmaktadır. Artık bebek, ilgisini, tüm gereksinimlerini karşılayan kişiye yöneltmektedir. Bu dönemden itibaren bebekler yabancı kişilerle karşılaştıklarında korku, kaygı ya da kaçma davranışlarında bulunmaktadırlar (Joseph 1992).

Bağlanma tam olarak altı ay ile yirmi dört ay arasında şekillenmektedir. Bu dönemin ardından çocuk yaşamında gerek birincil bakıcısıyla gerekse de diğer insanlarla geliştireceği karmaşık yapıdaki ilişkilere girecektir (Kaplan ve ark. 1994).

Bebek, doğumun ardından bağlanma davranışlarını ulaşabildiği herhangi bir kişiye yönlendirebilir. Ancak, altıncı aydan itibaren tüm "normal" bebekler, bu davranışları, kendi seçimlerine bağlı olarak, yakınlık kurmak istedikleri ve kendisinden ayrı kalmaya itiraz etmedikleri tek bir kişiye yönlendirirler (Hazan ve Shaver 1987). Bu kişiye birincil bağlanma objesi denir.

Birincil bağlanma objesi ile bebek arasında diğer insanlardan farklı bir ilişki vardır. Bakıcı bebeğin rahatlama ve kendisini yeniden güvende hissetmesi için dönebileceği bir güvence üssü işlevini görmektedir. Eğer bebek, bağlandığı kişiye yakınsa, kendisini güvenli bir ortamda algılar ve araştırmacı davranışlarda bulunabilir. Bebek çevreyi araştırdıktan sonra sığınabileceği tek güvenilir dayanağın birincil bağlanma objesi -genellikle anne- olduğunu bilmektedir (Hazan ve Shaver 1987, Hortaçsu 1991).

Bağlanma konusunda yapılan araştırmalar incelendiğinde, çalışmaların daha çok öğrenme kuramının bu konuda getirdiği açıklamaları çürütmek ve Bowlby'nin (1988) biyolojik kökenli görüşünü desteklemek amacı ile yapıldığı görülmektedir (Hortaçsu 1991). Buna karşın, Bowlby'nin (1988) gözlemlerinden yola çıkarak ileri sürdüğü biyolojik bağlanma kuramı ile Freud'un psikoanalitik bakış açısı altında şekillendirdiği kuramının birçok noktada birleştiği görülmektedir (Atasoy 1996).

Öğrenme Kuramı Çerçevesinde Bağlanma

Bu kurama göre bağlanma koşullanma ilkeleri ile açıklanmaktadır. Bağlanma kavramı, tıpkı Pavlov'un klasik koşullama deneyindeki köpeğin, zil sesi karşısında salya salgılaması örneği ile aynı süreç çerçevesinde açıklanabilir. Öğrenme psikologları, çocuğun anne ve babasına bağlanmasını öğrenme sonucu ortaya çıkan bir davranış olarak açıklamaktadırlar. Bebek, birincil gereksinimlerinin (açlık, susuzluk vb) karşılanması sırasında yaşadığı rahatlama duygusu ile bakıcısı arasında bir

bağlantı kurmakta ve bu nedenle de bakıcısına ilişkin olumlu duygular geliştirmektedir. Doğumun ardından, insanlarla birlikte olduğu durumlarda bir takım ödüller alan bebek, bir arada olma ile ödül alma arasında kurduğu olumlu bağ sayesinde yakın çevresindeki kişilere bağlanmaktadır (Gewirtz ve Noguera 1992). Bu görüşe göre, bakıcı ile bebek arasında gelişen bağlanma ve buna eşlik eden olumlu duygular koşullanma sonucunda öğrenilmektedir, doğuştan varolan bir gereksinim değildir. Ancak, araştırmacılar öğrenme sonucunda kurulan bu bağın kalitesinin oldukça önemli olduğunu vurgulamaktadırlar. Özellikle, bağlanma ilişkisindeki yoksunluklar ve yetersizlikler, çocuğun ilerideki kişilik yapısında ve kişilerarası ilişkilerinde, çeşitli sorunların ortaya çıkabileceğinin işaretleri olarak kabul edilmektedir (Pearson ve ark. 1993).

BAĞLANMA KURAMI VE BOWLBY

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) 1950 yılında Bowlby'yi, Londra'da yaşayan evsiz çocukların ruh sağlığı üzerine bir bildiri sunmak üzere çağırdı. Bu çağrı, Bowlby'nin bağlanma kuramını geliştirmesinde bir başlangıç teşkil etmesi açısından önemlidir. Bowlby'nin, erkek çocukların annelerinden erken yaşta ayrılmasının; ergenlik ve ileri yaşlardaki suçluluk oranını arttırdığını gösteren çalışmasını sunmasının ardından ebeveyn-çocuk iletişimi önemli bir gündem oluşturdu. Bowlby 1944'de "Kırk dört çocuk hırsız: kişilikleri ve yaşamları" başlıklı makalesini yayınladı. Bowlby'nin bu çalışması sonucunda yayınlanan Dünya Sağlık Örgütü Raporu (Bowlby 1988) yaşamın ilk üç yılında, anne yoksunluğunun çocukları artan ölçüde fiziksel ve ruhsal hastalık riski altına soktuğuna işaret ediyordu. Etkili olmasına ve kabul görmesine karşın raporun çok önemli bir eksikliği vardı; erken anne yoksunluğunun niçin ve nasıl böylesine kötüleştireci etkilere yol açtığını açıklamamaktaydı (Bowlby 1988, Hazan ve Shaver 1994).

Bowlby psikoanalitik gelenekte eğitilmişti. Çocuk psikiyatrisi alanında çalışmaya başlar başlamaz psikoanalitik kuramın yetersizliğini gördü. Kurum bakımı altında olan çocukların bakıcıları tarafından temel bakım hizmetlerini almalarına karşın sıkıntılı ve kaygılı olmaları; Bowlby'nin psikonalitik kuramı sorgulamasını artırdı. Öyle ki, psikoanalitik kuram

"çocuklar annelerini, onunla açlık güdüsünün doyurulması arasında bir çağrışım kurdukları için severler" görüşü bu noktada işlemiyordu (Coates 2004, Shaver ve Mikulincer 2002).

Hem bu farkındalık hem de Dünya Sağlık Örgütü'nün raporu Bowlby'yi yeni bir arayışın eşğine getirdi. Bu arayışın sonucunda çarpıcı araştırma bulguları elde edildi. Bu araştırma bulguları, yakın ilişkiler kurma yönündeki evrensel insan eğiliminin bebeklikten başladığını ortaya koydu. Bebeklikte kurulan bağlanma tarzı ile yetişkinlikteki duygusal bağlarla gözlenen benzerlik ve farklılıkların açıklanabilmesi çabası günümüzde hala devam etmektedir (Coates 2004, Hazan ve Shaver 1994).

İlk olarak Bowlby'nin 1958'de bağlanma terimini kullanmasının ardından pek çok araştırmacı, bebeğin annesine duyduğu ve daha çok doğuştan getirilen ve biyolojik belirtiler tarafından yönlendirilen; sosyal ilişkilerin başlangıç noktasını oluşturan; emme, ağlama, gülümseme, izleme, çağırma, arama, bekleme gibi davranışlarla kendini gösteren (Soysal 1999, Soysal ve ark. 1999, Soysal ve ark. 2000a, Soysal ve ark. 2000b, Şener ve Türkmen 1989) ve gelecekteki ilişkiler için anahtar rolünü oynayan bu ilişki biçimini araştırmıştır. Bağlanma, araştırmacıların ilgisini çeken bir konu olduğundan bu konuda pek çok çalışma yapılmıştır. Bu konudaki bilgi birikiminin oluşmasında hayvanlarla yapılan çalışmaların önemi oldukça büyüktür.

BAĞLANMA KONUSUNDA YAPILAN ARAŞTIRMALAR

Hayvan Çalışmaları

Sosyal davranışın kaynağı bebeklik dönemine kadar uzanmaktadır. Yaşamın başlangıcında görülen ilk sosyal davranış, bebek ile anne arasındaki bağlanmadır (Morgan 1991). Bu tür bir bağlanma yaşantısı, yaşamın ilk yıllarında yardıma gereksinim duyan bazı hayvan türlerinin yavrularında da görülmüştür. Olgunlaşma hayvanlarda daha hızlı olduğundan, anneye bağlanma davranışı hayvanlar üzerinde de incelenmiştir.

Bu araştırmaların en tanınmış olanı Harlow'un deneyidir (Schrier ve Harlow 1958). Harlow, çalışmada denek olarak maymunları kullanmıştır. Yavru maymunlar, doğumdan hemen sonra annelerinden ayrılarak, kendileri için hazırlanan rahat

kafeslerde tek başlarına beslenip büyütülmüşlerdir. Kafeslere yapay anneler monte edilmiştir. Manken annelerden biri, tahta başlı, silindir şeklinde ve telden yapılmıştır. Diğer manken anne ise tahta bloktan yapılmış olup, yumuşak ve kahverengi bir kumaşla kaplanmıştır. Her iki yapay annenin, arkalarında bulunan ampul sayesinde, temas sırasında yavru maymunlara sıcaklık verebilmeleri sağlanmıştır. Ayrıca, tel mankenin göğsüne bir de biberon yerleştirilmiştir. Araştırmacılar, yavru maymunların süt vermeyen, ancak sıcak ve yumuşak olan gerçeğe daha çok benzeyen anneyi tercih ettiklerini, korktuklarında, uyumak istediklerinde ona sarıldıklarını gözlemişlerdir. Bu çalışmanın en önemli sonucu, bağımlılık ilişkisinin, açlık ve susuzluk gibi fizyolojik gereksinimlerin karşılanmasıyla doğrudan ilintili olmadığına deneysel olarak gösterilmesidir. Aynı zamanda, bu çalışma, fizyolojik gereksinimlerin karşılanmasının tek başına bağlanmanın oluşturulmasında yeterli olmadığına da işaret etmektedir. Harlow'un çalışmalarının diğer sonuçlarıysa, gerçek anne-bebek ilişkisinden yoksun kalan maymunların büyüdülerinde çiftleşmekte zorluk çektikleri, erkeklerin çiftleşemedikleri, dişi maymunların ise kendi yavrularına karşı ciddi cezalar uyguladıkları yönündedir (Dodson 1995, Donley 1993, Hortaçsu 1991, Holmes 1993, Joseph 1992, Seifert ve Hoffnung 1987). Benzer sonuçları Lorenz, kuşlarla yaptığı çalışmalarında elde etmiştir. Bu bulgular, ilk bağlanma deneyiminden yoksun olmanın, yoksunluğun süresinin ve niteliğinin daha sonraki ilişkilerin kalitesini etkilediğinin bir göstergesi olabilir. Bu durum, Bowlby'nin kuramını destekler niteliktedir.

Harlow deneyleri, anne-bebek ilişkisinin oluşturulmasında fiziksel temasın önemini de göstermektedir. Fiziksel temas bağlanmanın kurulmasında gereklidir, ancak yeterli değildir. Maccoby 1980'de yaptığı çalışmada, kuzuların tel örgü arkasında gördükleri, yalnızca sesini duydukları, ancak hiç dokunamadıkları bir koyuna ya da ses çıkartan bir çöp kutusuna bile bağlanabildiklerini belirtmektedir (Hortaçsu, 1991). Bu noktada, bağlanmanın kurulabilmesi için yavrunun karşıdan herhangi bir tepki almasının yeterli olabileceği söylenebilir. Hayvanlarda bağlanma, insanlardakinden daha farklıdır. Ördek yavruları yumurtadan çıktıktan hemen sonra hareket eden büyük bir şeyi takip

edip, tanımadığı şeylerden kaçma eğilimindedir. Farelerde anne-yavru bağlanma ilişkisi, annenin doğumun hemen ardından, dışkı ile birlikte ürettiği özel kokulu bir madde çıkarması ve yavrunun bu kokuyu çekici bulmasıyla olmaktadır. Kokunun çekiciliği doğumdan on dört gün sonra azalmaktadır. Hayvanlarda bağlanma ilişkisi, yavrunun büyümesi ile birlikte zayıflamaktadır. Bunda annenin yavruyu kendisinden uzaklaştırmasının payı oldukça büyüktür (Hortaçsu 1991).

İnsanlarda Yapılan Çalışmalar

Son yıllarda, anne-çocuk ilişkisi konusunda yapılan araştırmaların önemli bir bölümünü bağlanma konusunun oluşturduğu görülmektedir (Donley 1993). Bu durumun en önemli nedeni ise, anne-baba çocuk ilişkisini ayrıntılandırabilmenin her iki nesil için de giderek önem kazanmasıdır. Çünkü bağlanma, çift yönlü bir süreçtir. Pek çok araştırmacı anne-çocuk ilişkisinin sürekliliğinin sonraki yaşantıların temelini oluşturduğunu ileri sürmektedir (Lewis 1990, Pearson ve ark. 1993, Roe ve Drivas 1993). Galbo (1984), genç bir kişinin yaşamındaki en önemli kişilerin annesi ve babası olduğunu; LeCroy (1988) anne ve baba ile yakın ilişkide bulunmanın gençlerin ruh sağlığında belirleyici rol oynadığını belirtmiştir.

Doğumla birlikte kurulan bağlanma ilişkisinin niteliği, bebek ile anne arasında kurulacak olan iletişimin kalitesini de belirlemektedir. Öyle ki doğum, anne ile bebeğin dokuz aylık birlikteliklerindeki ilk ayrılıştır. Böylece intrauterin yaşam için biyolojik gereksinimlerin karşılandığı kan alışverişi de sona ermektedir (Atasoy 1996, Atasoy ve ark. 1997).

Henüz tam olarak kanıtlanamamasına karşın anne ile bebek arasındaki ilk bağlanma ilişkisinin doğum öncesinde kurulduğu ileri sürülmektedir (Bloom 1995). Doğum öncesi dönemde fetüs, annenin duygulanımlarına yanıt verebilmektedir. Yirmi altıncı haftada fetüsün algılama, tepki gösterebilme ve işittiği bilgileri yakalama yeteneklerinin olduğu bildirilmektedir (Kaplan ve ark. 1994, Altuğ ve Özkan 1996). Bu durumda, doğum öncesi dönemde, annenin bedeninde meydana gelen değişiklikleri benimsemesi, olumlu duygularını henüz doğmamış olan bebeğine aktarabilmesi bağlanmanın

ilk temellerini oluşturmaktadır. Hamilelik döneminde annenin karnına dokunması yoluyla bebeğin tensel olarak hissedilmesi ve bebeğin kabulü bağlanma ilişkisi için oldukça önemlidir. Bu noktada, annenin fetüse ilişkin oluşturduğu tasarımın içeriği ön plana çıkmaktadır (Kemp ve Page 1986).

Bağlanma ilişkisinde anne anahtar konumundadır. Bağlanma, ancak anne figüründen yansıyan sıcaklık ile gerçekleşmektedir. Eğer anne kendi anne-babası ile sıcak, sevgi dolu ve güvenli bir bağlılık ilişkisi kurmuşsa bu durum evliliğine ve çocuğu ile olan ilişkisine de yansımaktadır (Biller 1993, Donley 1993, Habip 1996, Ruble ve ark. 1990, Soysal 1999, Zeanah ve ark. 1993, Zeanah ve ark. 1997). Bebeğin, sosyal ve duygusal açıdan gelişebilmesinde bakıcının duyarlılığı mevcut bağın kuvvetlenmesini sağlamaktadır (Denham 1993, Rijt-Plooij ve Plooij 1993, Isabella 1993). Aynı şekilde bebeğin kendisini ifade edebilmesi ve ortaya koyabilmesinde de anne-baba çocuk ilişkisindeki duyarlılık önemlidir (Casiddy 1986, Casiddy 1988, Soysal 1999, Soysal ve ark. 2000a). Anne çocuk ilişkisinde, gerek anne gerekse de bebek birbirlerinin duygularına cevap verdikleri oranda aralarındaki duygusal iletişimin kalitesi artmaktadır (Rijt-Plooij ve Plooij, 1993 Soysal ve ark. 1999). Bu durum, birincil bakıcının, bebeğin gereksinimlerini ne ölçüde ve ne şekilde karşıladığının etkililiği üzerinde durmaktadır (Dodson 1995).

Bolwby, yeni doğan bebeklerin ve çocukların, bakıcıları ile ilişki kurma gereksiniminde olduklarını vurgulamıştır. Anne ile bebek arasındaki ilişki yakınlık arayışı ile belirginleşmektedir (Hortaçsu 1991). Bebeklerde, bağlanılan figürden ayrılma, ileriki yaşlarda hastalık ve yorgunluk olarak kendisini belli etmektedir (Goodfriend 1993). Araştırmacı, çeşitli nedenlerle doğumdan hemen sonra annelerinden ayrılarak, özel bakıma alınan bebeklerde; gelişmenin yavaşladığını ya da durduğunu, bu bebeklerin yemek yemediklerini, sosyal geri çekilme yaşadıklarını ve yüzlerinde sürekli üzüntülü bir ifade taşıdıklarını belirtmiştir. Boccio ve ark. (1994), birincil bağlanma objesinden herhangi bir sebeple ayrılma durumlarında, bebeğin kalp atım hızının yükseldiğini ve nörobiyolojik sistemlerin işleyişinde farklılaşmalar olduğunu ileri sürmüşlerdir.

Zeanah ve ark. (1993), bağlanma ilişkisinin niteliğinin anne ile bebek arasındaki ilişki biçimi ile şekillendiğini belirtmişlerdir. Anne-bebek ilişkisindeki ilk süreç, açlık ve susuzluk gibi fizyolojik gereksinimlerin karşılanmasıdır. Bunun ardından, annenin bebeği ile geçirdiği zaman dilimi ve bu zaman dilimini nasıl kullandığı önem kazanmaktadır. Goodfriend (1993), yeni doğan bebeklerin, annelerinin ses ve gülümsemelerini, herhangi bir kişi veya nesneyle birarada olmaya tercih ettiklerini belirtmiştir. Anne ile bebek arasındaki yüz yüze ilişkinin önemini vurguladıkları yazılarında Cohn ve Tronick (1987), annenin bebeğine iletmediği olumlu duygu ifadelerinin (gülümseme, "ce" türü oyunlar oynama ve hayvan sesleri çıkarma gibi) bebeklerde olumlu duygular uyandırdığını ve duruma uygun tepkiler verdiklerini belirlemişlerdir. İlk aylarda kurulan bu ilişki tarzı gelecekteki ilişki örüntülerinin ilk işareti niteliğinde görülmektedir.

Troy (1995), anne ile bebek arasındaki tensel bağın oldukça önemli olduğunu vurgulamıştır. Araştırmacı, annenin bebeğini çıplak olarak kucaklamasıyla, bağlanma arasında olumlu yönde bir ilişki olabileceğini ileri sürmüştür. Bu nedenle, doğumu izleyen ilk 45-60 dakikalık dönemde bebek uyanık ve alıcı durumda olduğundan anne ile olan teması oldukça önemlidir.

Çocuğun ruhsal gelişiminde annenin rolü çok fazla araştırılan bir konu olmasına karşın, babanın rolü konusunda yapılan araştırmaların sayısı oldukça azdır. İlk kez Freud'un, küçük Hans olgusunda babanın çocuk üzerindeki etkisi irdelenmiştir (Yalın 1979, Çevik ve Ceyhun, 1993, Habip 1996).

Baba-bebek ilişkisinin araştırıldığı çalışmalarda daha çok babanın "bakıcı" rolü üzerinde durulmaktadır. Bu nedenle, babalığın, bir içgüdü olup olmadığını anlamak amacıyla hayvanlarla çalışmalar yapılmıştır. Kuşların ve memeli hayvanların babaya özgü korumacı tarzda yavrularını himaye ettikleri görülmüştür. Babunlar, makak maymunları, şempanzeler ve diğer primatlarda erkeğin, aile içindeki yeri karmaşık görünse de, asıl görevi eşini ve yavrularını yırtıcı hayvanlardan korumaktır (Ainsworth 1989).

Birincil bağlanma figürü çoğunlukla annedir. Buna karşın, pek çok bebekte temel bağlanma anneye olduğu kadar babayla da iyi olmaktadır. Anne

tarafından desteklenen babaların, bebekleriyle aralarında güvenli bir bağlılık geliştirebilme olasılıkları yüksektir. Baba-bebek bağlanmasında bağlanma şekli ve ilişkinin ayrıntıları anneye bağlı olarak değişmektedir. Eğer anne-babadan her ikisi de uyarıcı kaynağı ise, bebeğin, hem annesine hem de babasına güvenli bağlanma geliştirebilmesi olasıdır. Bunun gerçekleşmesinde, bebeğin algıları da etkilidir. Baba, anneye göre daha farklıdır. Sesinin tonu, giyimi, verdiği tepkileri, kokusu ve dokunuşu farklıdır. Bu sayede, bebek, anne ve babasının iki farklı kişi olduğunu öğrenmektedir. Anne ya da babasından ayrıldığı durumlarda da bebek, farklı bir sevgi kaynağının yanında olduğunu bildiğinden rahattır. Bu dönemde bebekler acıktıklarında ve yorulduklarında annelerini, aktif oyunlarda ise babalarını tercih etmektedirler (Biller 1993).

Bağlanma konusunda, annenin etkisi yadsınmaz bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. Baba-bebek bağlanmasını belirleyen en önemli koşul, anne-babanın iletişim biçimidir. Eşlerin evliliklerine ilişkin algıları ve ilişkilerinden aldıkları doyumun derecesi ile duyarlı anne-baba olma arasında anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Eşler arasındaki ilişkideki tutarlılık bebeğin ilişki örüntülerini kavraması açısından da önemlidir. Anne ile baba arasındaki gerginlik, baba-bebek ilişkisinde olumsuz duygulanıma yol açmaktadır (Donley 1993). Benzer durum babasını erken yaşta kaybetmiş çocuklar için de geçerli olabilir. Annenin babayı anış ve ifade ediş tarzı, sunulan ilişki örüntüleri, çevrenin verdiği bilgi ve tüm bunları çocuğun ne şekilde değerlendirip yorumladığı önemlidir. Ayrıca, askerlik, iş, hastalık gibi durumlarda ayrılığın süresi ve bu süreyi bebeğin nasıl geçirdiği sağlıklı bir bağlılığın kurulmasında etkilidir.

Babanın, bebek ile yakın ve olumlu ilişki içerisinde bulunmasının, bebeğin yabancılarla daha rahat ilişki kurmasında etkili olduğu görülmüştür. Erken bebeklik döneminde babaları ile sağlıklı ilişkiler kuran çocukların güvenli bağlanma geliştirdikleri bilinmektedir. Biller (1993) mutlu, bağımsız, kolay ilişki kurabilen ve araştırmacı çocukların babalarını incelediklerinde; baba ile çocuk arasındaki iletişimin, çocuğun bilişsel gelişimine uygun ve araştırmacı davranışlarını destekler nitelikte olduğunu bulmuşlardır. Sonuç olarak, bebek ile

baba arasındaki bağlanmanın sağlıklı kurulabilmesi için babanın ilk bir yıl içerisinde bebeğin bakımı ile ilgili tüm faaliyetlere doğrudan katılması gerekmektedir (Biller 1993, Dodson 1995).

Baba-çocuk arasında bağlanma ilişkisinin kurulmasında rol alan bir diğer etmense, babaya verilen geleneksel roldür. Geleneksel rol, evin ve ailenin korunması, ev içerisinde kuralların ve sınırların belirlenmesi ve ailenin geçiminin sağlanması gibi temel ilkelere dayanmaktadır (Çevik ve Ceyhan 1993).

Bağlanmada kültürel farklılıklar olabileceği gibi (Ijzendoorn ve Kroonenberg 1988), aynı ülkenin değişik bölgelerinde de değişik bağlanma örüntüleri görülmektedir. Farklılıkların genellikle araştırmalarda kullanılan örneklem gruplarından kaynaklanabileceği düşünülse de (Ijzendoorn ve Kroonenberg 1988), kültürel yapının bağlanmayı etkileyen en önemli etken olduğu gözardı edilmemelidir. Kültürel yapının ülkemizde daha çok baba-çocuk ilişkisinde ön plana çıktığı görülmektedir. Türk toplumunda annenin daha destekleyici ve koruyucu olması, baba ile çocuk arasında denge görevi yapması, bağlanmayı etkileyen diğer bir etken olabilir.

Ülkemizde, ekonomik nedenlere bağlı olarak, çalışan annenin doğum izninin bitmesinin ardından bebeğe, yakın akrabalar ya da bir bakıcı bakmaktadır. Eğer akrabalar farklı bir şehirde yaşıyorlarsa anne, baba ve çocuk birbirlerinden ayrılmakta ve uzun bir süre birbirlerini görememektedirler. Cyntia ve ark. (1993), Amerika Birleşik Devletleri'nde bebek bir yaşına gelmeden önce çalışan annelerin oranını %30 olarak bildirmişlerdir. Araştırmacılar, bebek dokuz aylık olmadan önce annenin iş nedeniyle bebekten ayrı kalmasının bağlanmayı ne derece etkilediğini araştırmışlar, ancak anlamlı sonuçlar elde edememişlerdir. Çalışan anneler bebekleriyle az vakit geçirmelerine karşın, çocuklarının gereksinimlerine karşı daha duyarlıdırlar. Burada, güvenli bağlanmanın oluşmasını etkileyebilecek durum, annenin rol çatışması içerisinde girmesidir. Rol çatışması içerisinde olan annelerin bebeklerine yeterince zaman ayıramadıkları düşüncesiyle kaygıya kapıldıkları, bu durumun da eşlerin birbirleri ile olan iletişimlerinin kalitesini olumsuz yönde etkilediği görülmektedir.

BAĞLANMANIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Yabancı Durum Testi

Bağlanma kuramına göre, bebekler bağıllık figürlerini güven temelinde, içinde buldukları yeni çevreyi araştırmada kullanırlar (Zeanah 1993). Ancak bebekler bir yandan çevreyi araştırırken bir yandan da birincil bağlanma nesnesi ile yakınlığı koruma çabası içerisindeydir.

Yakınlığı koruma çabasında olan bebeğin, bakıcısı ile sürdürdüğü fiziksel temasın, göz ilişkisinin ve birbirlerine seslenme sürecinin araştırıcı davranışları sürdürme sırasında devam etmesi önemlidir. Ainsworth ve Bell (1970) annenin, çocuğun yanında olmadığı durumlarda ve çevrede de yabancıların bulunduğu ortamlarda çocuğun araştırıcı davranışlarında bir azalma olduğunu belirtmişlerdir.

Bebeğin, birincil bağlanma objesinden ayrı kaldığı sürelerde gösterdiği tepkiler de pek çok araştırmacı tarafından incelenmiştir. Bu konuda yapılmış olan en önemli çalışma Ainsworth'un düzenlediği Yabancı Durum Testi'dir (Strange Situation). Testte, bakıcısı ile birlikte yedi farklı aşamaya tabi tutulan bebeğin bağlanma devinimi hakkında bilgi edinilmektedir. Bowlby'nin kuramı (1988), Ainsworth'un deneysel yaklaşımı ile desteklenmiştir. Ainsworth ve ark., bir yaşındaki bir bebeğin ailesine olan bağıllık düzeyini belirlemek üzere güvenilir bir ölçme aracı olan Yabancı Durum Testi'ni geliştirmişlerdir (Holmes 1993).

Yabancı Durum Testi, bebeğin bir yabancı ile karşılaştığı andaki olası tepkilerini ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. Testte; anne, çocuk ve araştırmacı içinde oyuncakların bulunduğu ve araştırıcı davranışların rahatlıkla yapılabileceği bir odada bir araya gelmektedirler. Uygulamada bebek ve annesi, araştırmacının gözetimi altında, üçer dakikalık yedi ayrı duruma maruz kalmaktadırlar. Birinci durumda, anne ve bebek odaya alınmakta ve bebek annesi tarafından bir örtünün üzerine yatırılmaktadır. İkinci durumda, araştırmacı sadece gözlemci olarak bu ikiliye eşlik etmektedir. Üçüncü durumda ise, annenin odadan çıkması ile birlikte araştırmacı altı basamaktan oluşan işlemler dizisine başlar. İlk olarak, araştırmacı, ayakta bebeğin görüş alanına girer, göz ilişkisi kurar, ancak sözlü bir tep-

kide bulunmaz. İkinci olarak araştırmacı, gülümser, konuşur ancak bebeğe yaklaşmaz. Bir sonraki aşamada ise araştırmacı gülerek ve konuşarak bebeğe yaklaşır. Dördüncü aşamada, tensel temas kurulur; araştırmacı bebeğin elini tutar ya da kolunu okşar. Beşinci aşamada araştırmacı bebeği kucağına almak için eğilir. Son aşamada ise, bebeği kucağına alır ve dizlerinin üstüne oturtur. Ölçeğin puanlanmasında korku tepkilerine (ağlama, sızlanma, feryat etme, dudak titremesi, yüzünü buruşturma, başka yere bakma ve dönme, geriye çekilme, başka yöne hareketlenme, yüzünü saklama) puan verilmektedir. Verilen tepkiler 6 puan üzerinden birer birer azaltılma şeklinde puanlandırılmaktadır. Dördüncü durumda, anne odaya girerken, araştırmacı odadan çıkar. Beşinci durumda, bebek odada tek başına bırakılır. Altıncı durumda, araştırmacı içeriye girerek üçüncü durumdaki işlemleri sırası ile yeniden yapar. Yedinci durumda, araştırmacı odadan çıkarken anne odaya alınır. Bebeğin korku tepkisi verdiği gözlemlendiğinde bir sonraki aşamaya geçilir (Goldsmith ve Alansky 1987). Bu arada çocuğun verdiği tepkiler kayıt edilir. Çocuğun ayrılık durumuna ilişkin tepkileri kayıt edilip değerlendirildiğinde de temelde üç tür bağıllık ilişkisi türü olduğu görülmüştür (Ainsworth ve ark. 1978, Holmes 1993, Main ve Cassidy 1988). Bu bağıllık türleri (Ainsworth ve ark. 1978, Park ve ark. 2004, Waters ve ark. 2002) aşağıda verilmiştir:

Güvenli bağlanma (secure attachment) geliştiren bebekler, birincil bağlanma objeleri yanlarında olmadığı koşullarda, çevreyi araştırıp, yakınlığı koruyabilen ve bakıcısını güvence üssü olarak kullanabilme becerisine sahiptirler. Ebeveynin gidişine tepki gösterirler. Ancak, protesto davranışı, anne-babanın geri dönüşüyle birlikte yerini rahatlatma ve araştırıcı davranışlara bırakmaktadır.

Gerilimli kaçınan bağlanma (anxious-avoidant attachment) geliştiren bebekler, bakıcıları ile birlikteyken araştırıcı davranışlara devam edip duygularını bu kişi ile paylaşmamaktadırlar. Ancak, bakıcıları herhangi bir şekilde ortamdan ayrılıp geri döndüğünde, hiçbir değişiklik olmamış gibi meşgul oldukları işe dikkatlerini yöneltirler.

Gerilimli direnç gösteren bağlanma (anxious-resistant attachment) geliştiren bebekler, bakıcıları yanlarındayken diğer kişilerle ve çevreleriyle ilgilenir-

Tablo 1. Bağlanmanın oluşmasında etkili olan süreçler (Biller 1993)

Çocuğun Kişilik Özellikleri	Aile Sistemi	Sosyo-kültürel Etkenler
Doğum öncesindeki ve sonrasındaki süreçler	Annelik ve babalık rollerinin benimsenmesi	Kültürel değerler
Nörolojik ve hormonal işlevler	Anne-babanın çocukluk öyküleri, kendi anne-babaları ile olan bağlanma ilişkileri, gelişim düzeyleri, eğitim, iş ve mizaçları	Cinsiyet rolleri
Genetik aktarım	Anne-babanın birbirleri ile olan ilişkilerinin niteliği	Etnik köken
Cinsiyet	Anne-babanın sağlık durumu	Eğitim
Mizaç Özellikleri	Ailenin çocuğuna olan sorumluluklarını (ilgi, sevgi, eğitim, sağlık ve parasal kaynaklar) yerine getirme derecesi	İşsizlik oranı
Motor faaliyetler ve bilişsel faaliyetler	Aile büyüklerinin ve çevrenin desteği Ailedeki ilişki örüntüleri (anne-baba, anne-çocuk, baba-çocuk, anne-baba-çocuk)	Komşuluk ve diğer ilişkiler ağı Etkin güç kaynakları (medya, politika, din ve teknoloji) Tarihsel yapı (sosyal çevre, barış-savaş ve ekonomi)

ler. Ancak, herhangi bir ayrılık durumunun hemen ardından hem bakıcıları ile bir arada olmak hem de ondan uzaklaşmak istemektedirler.

Son yıllarda araştırmacılar, dağınık/yönü belirsiz bağlanma (disorganized attachment) adı verilen bir bağlanma türü üzerinde durmaktadırlar (Hazan ve Shaver 1987). Bu örüntüde, kaygının denetiminde tutarlı bir strateji mevcut değildir. Kaçınan ve kararsız davranışların bir araya gelmesiyle oluşan örüntü, bağlanma ilişkisini yönlendirmektedir. Araştırmalar, bu örüntünün, bebeğin birincil bakıcısının depresyonda veya hasta olduğu durumlarda ya da çocuğu istismar edici davranışlar sergilediğinde ortaya çıktığı görüşünü desteklemektedir (Hazan ve Shaver 1987).

Bebeklikte biçimlenen bağlanma örüntüleri yaşam süresince değişmez nitelikte değildir. Bilişler ve davranışlar değiştirilebildiğine göre bağlanmayı harekete geçiren yapıda da esneklik sağlanabilir. Tüm bu anlatılanların ışığında, bağlanmanın kurulmasında ve şekillenmesinde etkili olan pek çok ilişki örüntüsü ve süreç olduğu ortaya çıkmaktadır.

Tablo 1'de bağlanmanın oluşmasında etkili olan süreçler gösterilmiştir.

Hayatın ilk üç yılında ortaya çıkan çoğu psikopatolojik durumun kaynağı bebek ile birincil bakıcısı arasındaki ilişkiden doğmaktadır. Bu ilişkideki herhangi bir aksaklık patolojik bir yapının oluşmasında etkili olabilir.

DSM-IV'de (APA 1994) bebeklik ya da küçük çocukluk döneminde görülen bozuklukların içerisinde "Bebeklik ya da Erken Çocukluk Dönemindeki Tepkisel Bağlanma Bozukluğu" başlığı altında belirtilen patolojinin, beş yaşından önce başlaması gerekmektedir. Bozukluğun en önemli belirtisi, bebeğin ya da küçük çocuğun yaşamındaki pek çok alanda önemli ölçüde bozulma ve gelişim dönemine göre uygunsuz toplumsal ilişki kurma biçiminin olmasıdır. Ayrıca, kalıcı bağlanmanın kurulmasını önleyici şekilde birincil bakıcının sık sık değişmesi ya da çocuğun temel gereksinimlerinin, sosyal ve duygusal gereksinimlerinin sürekli gözardı edilmesi de bozukluğun ölçütleri içerisinde yer almaktadır. Bozukluğun iki

alt tipi vardır: Ketlenmiş tip; Bu alt tipte, toplumsal etkileşimi başlatmada ve gelişim düzeylerine uygun olarak bu etkileşimlerin çoğuna yanıt vermede sürekli bir yetersizlik vardır. Aşırı derecede ketlenmiş, uyarılmış ya da ambivalandır. Ketlenmemiş tip; ön plandaki bozukluk, uygunsuz ve belirgin olmayan toplumsal iletişim ve bağlandığı kişilerin tercihinde belirli bir seçicilik gösterememidir. Rastgele ve uygunsuz toplumsal ilişkiler vardır.

SONUÇ

Bir bebeğin huy ve alışkanlıklarının belirlenmesinde bağlanmanın sağlıklı bir şekilde kurulmasının payı büyüktür. Cynthia ve ark. (1993), bağlanma ilişkisinin en erken dönemde, doğumdan sonraki saatlerde ve günlerde oluştuğunu belirtmektedirler. Bebeğin ve annenin, ilk temastan ve daha sonraki birliktelikten uzak kalmaları bağlanmanın niteliğini etkilemektedir. Bağlanmanın temelini oluşturan ve ilişkide en önemli rolü üstlenen annenin ruhsal durumunun hamileliğin başından itibaren önemli rol oynadığı ve bu durumun doğumdan sonraki bir yıl içinde de devam ettiği belirtilmektedir. Bu noktada, ebeveynin duygu durumunun ve demografik özelliklerin bebek üzerindeki etkilerinin irdelenmesinin gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Gelişim dönemlerinin başlangıcında yeterli sevgi ve bakım göremeyen bebeklerin, limbik sistemdeki hücrelerinin yeterli gelişimi gösteremedikleri belirlenmiştir. Bunun sonucunda, bu merkezde anormallikler görülmektedir (Joseph 1992). Çocuğun duygusal anlamda bağlandığı kişilerden ayrılması sosyal becerilerini de olumsuz yönde etkilemektedir. Hayatının ilk üç yılında anne-babasına güvensiz bir şekilde bağlanan çocukların, okul öncesi dönemde problem çözme konusunda güvenli bağlanma geliştiren çocuklara göre daha sorunlu bir dönem yaşadıkları görülmüştür (Zeanah ve ark. 1997). Bağlanma ilişkisinin niteliği konusunda okul öncesi çocuklarla yapılan çalışmaların sonuçları incelendiğinde; güvenli bağlanma geliştiren çocukların yaşlarına göre sosyal becerilerinin yüksek, olumlu duygulanımlarının olumsuz duygulanıma göre daha fazla olduğu, yetişkinlerle işbirliği ve uyum içerisinde bulunabildikleri görülmüştür. Güvensiz bağlanma geliştiren çocukların ise sosyal izolasyona eğilimli, sinirli, rahatsız, huzursuz,

akranlarına ve öğretmenlerine karşı saldırgan, uyumsuz, depresif, imgeleme gerektiren oyunlarda başarısız oldukları ve sorumluluklarını yerine getiremedikleri gözlenmiştir. Gerilimli direnç gösteren çocuklarınsa, sıklıkla fiziksel şiddet uyguladıkları, düzeni bozucu davranışlar sergiledikleri, kurallara düşünmeden karşı çıktıkları ve aniden öfkelenedikleri belirlenmiştir. Gerilimli kaçınan bağlanma geliştiren çocuklarınsa, çevrelerindeki kişileri denetimleri altına alma eğiliminde oldukları ve öfkelerini doğrudan ifade edemedikleri belirlenmiştir.

Kişinin ilerideki ilişki biçimlerinin belirlenmesinde yaşamın ilk günlerinde kurulan bağlanma örüntüsünün etkisi tartışılmaz bir gerçektir. Yaşamın ilk aylarından itibaren şekillenen bağlanma ileride karşı cinsiyetle olan ilişkileri ve eş seçimini de etkilemekte midir? Günümüzde araştırmacıların bağlanma konusunda araştırdıkları diğer bir sorudur. Öyle ki, erken bağlanma ilişkisinin gelecekteki sevgi ilişkilerinin prototipi olduğu ileri sürülmektedir (Waters ve ark. 2002). Bu nedenle, bebeklik döneminde yaşanan patolojik bağlanma örüntülerinin gelecekteki ilişkiler üzerindeki etkisi (anne-babadan akranlara, akranlardan eş seçimine kadar bağlanma örüntülerinde meydana gelen değişiklikler) günümüzde önemini koruyan bir konu niteliğindedir.

Son dönemde gelişimsel araştırmalarda bağlanma kuramı giderek önem kazanmıştır. Bu konudaki araştırmalar gözden geçirildiğinde şu ana eğilimler belirlenebilir; bazı çalışmalar erken güvensiz bağlanma ilişkisinin daha sonraki psikopatoloji için yüksek risk oluşturduğunu belirtir. Bağlanma çocukluk ve ergenlik psikopatolojilerinin değişik şekillerinin ortaya çıkışında ve tedavilerinde kullanılacak yöntemler için başvurulan bir kavramdır. Bulgular kişinin işlevleri içindeki sosyal ilişkilerinin önemi üzerinde durmaktadır. Ancak bu alandaki en önemli sorun bu bağlanma kavramının deneysel kalmasıdır. Bağlanmanın özellikleri tüm ilişkileri de yansıtmayabilir. Bowlby, bağlanma özelliklerini ilişkilerin diğer görünümülerinden ayırmıştır. Güvensiz bağlanma psikopatolojinin belirleyicisi de olmayabilir. Burada önemli olan güvensiz bağlanma ilişkisinin psikopatolojide oynadığı rolü saptamaktır.

İkinci olarak anormal bir çevrede gelişen çocukların sosyal gelişimlerine ilgi artışı vardır.

Beklenenin dışında bir çevrede gelişen çocukların güvenli ya da güvensiz bağlanma ilişkisi nasıl olacaktır? Bu çocukların değerlendirildikleri ortam araştırma laboratuvarları değil, kendi çevreleri olmalıdır. Bu çocukların değerlendirilmelerinde hem görüşmeler hem de gözlemler yapılmalıdır. Yetiştirme yurdundan evlat edinilen kişiler "yabancı durum" ile ayırt edilemeyen bir dostluk örüntüsü göstermişler.

Gelişim içinde kritik dönemler vardır. Önceden çok üzerinde durulmayan bu konuda son zamanlarda çalışmalar başlanmıştır. Bu dönemler ve strese duyarlılık çalışmaya başlanmıştır. Özellikle bebeklik döneminde yurtlara yerleştirilen bebekler erken çocukluk döneminde böyle bir ortamda yaşayanlara göre sosyal ilişkilerde antisosyal davranışları daha fazla sergilemektedir. Yaş ne kadar küçükse risk o kadar artmaktadır. Duyarlı bir dönem olduğunun işaretidir. Erken dönemdeki bağlanmayı ne kadar iyi anlayabilirsek yaşamın diğer dönemlerindeki sosyal ilişkileri de o kadar iyi anlayabileceğiz. Ancak bu bağlanma ilişkisini de analiz etmek çok zordur. Biyolojik ailesi ile büyüyen, evlat edinilen, kendi ailesinde kalmış kötü ortamda yetişmiş ya da tersi ortamda büyümüş çocukların bağlanma örüntüleri tam olarak gösterilememiştir. Bir diğer görüş de bu kavramın yetişkin yaşamına nasıl yansıdığıdır. Sevgi ilişkisindeki eksiklik erken bebeklik döneminde yaşanabilmekte bunun yaşamın tüm evrelerinde risk yarattığı ileri sürülmektedir. Bu konuda yapılan çalışmalar erken çocukluk dönemindeki ikili ilişkiye yönelik ölçümlere dayanmaktadır. Ancak yaşamın diğer dönemlerinde kişinin bir çok ilişkisini de göz önüne almak gerekmektedir.

Annenin erişkinlerle ilişkisinin de bebeğin bağlanmasında yordayıcı olabileceği düşünülmüş, ancak bu alanda da yanıtlanması gereken sorular bulunmaktadır. Aynı annenin çocuklarının ilişkisindeki güven farklılığı bu alanda araştırılması gereken konulardır.

Sonuçta bağlanma ile ilgili yapılan çalışmalar normal gelişimde kullanılan çalışmalarla bozukluklar üzerindeki çalışmalar şeklinde ayrı ayrı ele alınmaktadır. Bu araştırma sonuçlarının da bir araya getirilmesi önerilmektedir. Ancak bu bir araya gelmede bağlanma bozukluklarının sınırlarını ve anlamını değerlendirmede belirsizlikler sürmektedir. Ne zaman normal ne zaman bağlanma bozukluğu tanısı konulması gerektiği ile ilgili belirsizlik sürmektedir. Gelişimsel olarak gözlediğimiz sınırları net olmayan dostluk örüntüsü tepkisel bağlanma bozukluğunun ketlenmemiş tipine oldukça yakın bir kavramdır. Diğer tipteki bağlanma bozukluğu (ketlenmiş tip) ile ilgili çok daha az araştırma bulunmakta ve bu konuda araştırmalara gereksinim vardır. Geleneksel olarak bu bağlanmadaki güvenliğin ölçümü kategorik kalmıştır. Altında pek çok boyut yer almaktadır. Bu davranış üzerindeki etkisinin sürekli ya da kesintili olup olmadığını belirleyebilmek için diğer boyutların da ölçülmesine gerek vardır.

Bebeklik ve erken çocukluk dönemindeki ruhsal gelişime ilgi giderek artmaktadır. Bağlanma ile ilgili araştırmalar ise en önemli bölümünü oluşturmaktadır. Bağlanma, sadece bebeklik dönemini değil, erken çocukluk, geç çocukluk, ergenlik ve erişkinlik dönemlerini de etkilemektedir. Bağlanma; şiddete eğilim, kendine zarar verme, madde kötüye kullanımı ve bağımlılığı, ihmal ve istismar etme ya da edilme gibi psikopatolojilerle ilişkili olabilmektedir. Bu anlamda erken dönem anne-bebek ve çevre-bebek ilişkisinin değerlendirilmesi, danışmanlık ve destek verilmesi, ilişkisel sorunların erken belirlenmesi ve ele alınması koruyucu ruh sağlığı açısından önemlidir.

Yazışma adresi: Uz. Psk. A. Şebnem Soysal, GÜTF Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, Ankara, assoysal@gazi.edu.tr

KAYNAKLAR

Ainsworth MDS (1989) Attachment beyond infancy. *Am Psychol*, 44: 709-716.

Ainsworth MDS, Blehar MC, Waters E ve ark. (1978) Patterns of attachment: Assessed in the Strange Situation and at home. Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Ainsworth MDS, Bell SM (1970) Attachment, exploration, and separation: illustrated by the behavior of one-year-olds in a strange situation. *Child Dev*, 41: 49-67.

Altuğ BF, Özkan I (1996) Bilişsel Süreçlerin Gelişimi. *Psikiyatri Bülteni*, 4(2):58-64.

- Amerikan Psikiyatri Birliği (1994) *Mental Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı, IV. Baskı (DSM-IV)* Amerikan Psikiyatri Birliği, Washington DC, çev: E. Köroğlu, Hekimler Yayın Birliği, Ankara.
- Atasoy Z, Ertürk D, Şener Ş (1997) Altı ve on iki aylık bebeklerde bağlanma. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 8(4):266-279.
- Atasoy Z (1996) *6 Aylık Bebeklerde Bağlanma. Tıpta Uzmanlık Tezi.* Ankara: Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Anabilim Dalı.
- Biller HB (1993) *Fathers and Families Paternal Factors in Child Development.* London, Auburn House.
- Bloom KC (1995) The development of attachment behaviors in pregnant adolescents. *Nurs Res*, 44(5) : 284-289.
- Boccio M, Laudenslager MN, Retie ML (1994) Intrinsic and extrinsic factors affect infant responses to maternal separation. *Psychiatry*, 57: 43-50.
- Bowlby J (1988) *A Secure Base: Clinical Applications of Attachment Theory.* London, Routledge.
- Casiddy J (1988) Child-mother attachment and the self in six year olds. *Child Dev*, 59: 121-134.
- Casiddy J (1986) The ability to negotiate the environment: an aspect of infant of competence as related to quality of attachment. *Child Dev*, 57:331-337.
- Coates SW (2004) John Bowlby and Margaret S. Mahler: their lives and theories. *J Am Psychoanal Assoc*, 52(2):571-601.
- Cohn JF, Tronick EZ (1987) Mother-infant face-to-face interaction: the sequence literature. *Adolescence*, 14(76): 952-970.
- Cynthia A, Stifter CA, Coulchan CM ve ark. (1993) Linking employment to attachment: the mediating effects of maternal separation anxiety and interactive behavior. *Child Dev*, 64: 1451-1460.
- Çevik A, Ceyhan B (1993) Türkiye'de babalar ve aile içinde değişen rolleri: psikodinamik bir değerlendirme. *Psikiyatri Bülteni*, 2(3): 121-126.
- Denham SA (1993) Maternal emotional responsiveness and Toddler's social-emotional competence. *J Child Psychol Psychiatry*, 34: 715-728.
- Dodson F (1995) *Çocuk Yaşken Eğilir: Doğumdan Altı Yaşa Kadar Çocuk Bakımı ve Eğitimi.* (Çev. S Selvi), İstanbul, Özgür Yayınları.
- Donley MG (1993) Attachment and the emotional unit. *Fam Process*, 32:3-22.
- Erkuş A (1994) *Psikolojik Terimler Sözlüğü.* Ankara, Emel Matbaacılık.
- Galbo JJ (1984) Adolescent perceptions of significant adults: a review of the literature. *Adolescence*, 76: 952-970.
- Gewirtz JL, Noguera MP. (1992) Skinner's legacy to human infant behavior and development. *Am Psychol*, 11(47):1411-1422.
- Goldsmith HH, Alansky JA (1987) Maternal and infant temperamental predictors and attachment: a meta-analytic review. *J Consult Clin Psychol*, 6 (55):805-816.
- Goodfriend MS (1993) Treatment of attachment disorder of infancy in a neonatal intensive care unit. *Pediatrics*, 1: 139-142.
- Habip B (1996) *Çocuk Psikanizi Tarihi Üzerine Cogito "Yüzyılın Psikoanalizi.* İstanbul, Altan Matbaacılık.
- Hazan C, Shaver P (1987) Romantic love conceptualized as an attachment process. *J Pers Soc Psychol*, 52: 511-524.
- Hazan C, Shaver PR (1994), Attachment as an organizational framework for research on close relationships. *Psychol Inquiry*, 1:1-22.
- Holmes J (1993) Attachment theory: a biological basis for psychotherapy. *Br J Psychiatry*, 163: 430-438.
- Hortaçsu N (1991) *İnsan İlişkileri.* Ankara, İmge Kitapevi.
- Ijzendoorn MH Kroonenberg PM (1988) Cross-cultural patterns of attachment: a meta-analysis of the strange situation. *Child Dev*, 5:147-156.
- Isabella RA (1993) Origins of attachment: maternal interactive behavior across the first year. *Child Dev*, 64:605-621.
- Joseph R (1992) *The Right Brain and the Unconscious Discovering the Stranger Within.* New York, Plenum Press.
- Kaplan RM, Saccuzzo DP (1989) *Psychological Testing Principles, Applications and Issues.* California, Brooks/Cole Publishing Company.
- Kaplan HI, Sadock BJ, Grebb JA (1994) *Synopsis of Psychiatry.* Baltimore Maryland. s.161-165.
- Kemp VH, Page C (1986) The psychosocial impact of a high-risk pregnancy on the family. *J Obstet Gynecol Neonatal Nurs*, 15(3): 232-236.
- LeCroy CW (1988) Parent adolescent intimacy: impact on adolescent functioning. *Adolescence*, 89: 137-147.
- Park LE, Crocker J, Mickelson KD (2004) Attachment styles and contingencies of self-worth. *Pers Soc Psychol Bull*, 30(10):1243-54.
- Lewis M (1990) *Models of Developmental Psychopathology.* M. Lewis ve S. M. Miller (Eds.) *Handbook of Developmental Psychopathology.* New York, Plenum Press.
- Main M, Cassidy J (1988) Categories of response to reunion with the parent at age 6: predictable from infant attachment classifications and stable over a 1 month period. *Dev Psychol*, 24(3): 415-426.
- Morgan CT (1991) *Psikolojiye Giriş: Ders Kitabı.* Çev. H.Ü. Psikoloji Bölümü. Yayın sorumlusu: Sirel Karakaş. Ankara, Meteksan
- Pearson JL, Cowan PA, Cowan CP ve ark. (1993) Adult attachment and adult child-order parent relationships. *Am J Orthopsychiatry*, 4: 606-613.
- Rijt-Plooij HHC, Plooij FX (1993) Distinct periods of mother infant conflict in normal development: sources of progress and germs of pathology. *J Psychol Psychiatry*, 34, (2): 229-245.
- Roe KV, Drivas A (1993) Planned coception and infant functioning at age three months: a cross-cultural study. *Am J Orthopsychiatry*, 63(1):120-125.
- Ruble DN, Fleming AS, Stangor C ve ark. (1990) Transition to

- moderhood and the self: measurement, stability, and change. *J Pers Psychol*, 3: 450-463.
- Schrier AM, Harlow HF (1958) Effect of reserpine on avoidance of humans by Rhesus monkeys. *J Gen Psychol*, 59(2):149-55.
- Schaffer HR, Emerson PE (1964) Monographs of the Society For Research in Child Development. 29, 3 (Serial No: 94).
- Seifert KL, Hoffnung RJ (1987) Child and Adolescent Development. Boston, Houghton Miffling Company.
- Shaver PR, Mikulincer M (2002) Attachment-related psychodynamics. *Attach Hum Dev*, 4(2):133-161.
- Soysal AŞ (1999) Erken Doğan Bebeklerle Normal Doğan Bebeklerin Psikomotor ve Duygusal Gelişimlerinin Karşılaştırılmasına İlişkin Bir Çalışma. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Soysal AŞ, Ergenekon E, Aksoy E (1999) Yenidoğan döneminde hastanede uzun süreli tedavi görenin bağlanma örüntüsü üzerindeki etkileri: Bir olgu sunumu. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 2: 266-270.
- Soysal AŞ, Ergenekon E, Eroğlu D ve ark. (2000a) Bebekleri tanı açısından yüksek-standart risk altında olan annelerin duygudurumlarının kısa süreli yardım grupları ile değerlendirilmesi. *Psikiyatri Psikoloji Psikofarmakoloji Dergisi*, 8 (2):106-111.
- Soysal AŞ, Ergenekon E, Öktem F ve ark. (2000b) Doğum türü değişkeninin bağlanma örüntüsü üzerindeki etkilerinin incelenmesi. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 3(2):75-85.
- Şener Ş, Özdemir D, Şahin MV (1995) Tepkisel Bağlanma Bozukluğu: Bir olgu sunumu. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 2(1), 28-34.
- Şener Ş, Türkmen F (1989) Yetiştirme Yurdundaki Çocuklarda Nesne Bağımlılığının İncelenmesi. (Yayınlanmamış bir çalışma).
- Troy NW (1995) The time of this first holding of the infant and maternal self-esteem related to feelings of maternal attachment. *Women Health*, 32(3): 59-72.
- Waters E, Crowell J, Elliott M ve ark. (2002) Bowlby's secure base theory and the social/personality psychology of attachment styles: work(s) in progress. *Attach Hum Dev*, 4(2):230-42.
- Yalın A (1979) Baba çocuk etkileşimi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 2: 28-32.
- Zeanah CH, Benoit D, Barton M ve ark. (1993) Representations of attachment in mothers and their one year old infants. *J Am Acad Child Adolescent Psychiatry*, 32 (2): 278-286.
- Zeanah CH, Boris NW, Larricy JA (1997) Infant development and developmental risk: a review of the past 10 years. *J Am Acad Child Adolescent Psychiatry*, 36(2): 165-178.
- Zeanah CH (1993) Subjectivity in parent-infant relationships: contributions from attachment research. *Adolescent Psychiatry*, 19: 121 - 136.